

RIIGIKOGU KANTSELEI ÕIGUS- JA ANALÜÜSIOSAKOND

Eutanaasia seadustamine Euroopa riikides

Nr 10

23.09.2020

Mida eutanaasia all mõista?

Eutanaasia (ingl *euthanasia*, *mercy killing*) all peetakse silmas teise inimese surmamist kaastunde ajendil, vabastades surmatava valudest ja muudest talumatutest kannatustest, mida põhjustab ravimatu ning vältimatult surmaga päädiv haigus. Eutanaasiaga on tegemist nt juhul, kui arst süstib surmahaigele patsiendile medikamenti koguses, mis toob kaasa patsiendi kiire ja valutu surma, lõpetades patsiendi haigusest põhjustatud piinad.¹ Eutanaasiat selle kitsas ja täpses tähenduses nimetatakse sageli ka **aktiivseks eutanaasiaks** (ingl *active euthanasia*).²

Eutanaasiast tuleb eristada **abistatud ehk assisteeritud enesetappu** (ingl *assisted dying*, *assisted suicide*), millisel juhul lõpetab surmapõhjustavat rasket haigust põdev inimene enda elu ise, kasutades selleks kõrvalist abi. Kõrvaline abi võib seisneda arsti poolt patsiendi soovil talle surmavas koguses medikamenti väljakirjutamises või kätteandmises (ingl *physician-assisted suicide*). Patsient süstib sel juhul medikamenti endale ise, teades, et see põhjustab tema surma.³

Kunstlikult elus hoidva ravi lõpetamise (ingl *withdrawing life-sustaining treatment*) all mõistetakse olukorda, kus pöördumatult surmaga lõppevat rasket haigust põdeva patsiendi kunstlikult elushoidmine meditsiinilistel ning eetilistel kaalutlustel lõpetatakse, nt patsienti elushoidvad meditsiiniseadmed lülitatakse välja.⁴ Surmahaige patsiendi aktiiv- ja elus hoidva ravi lõpetamist on nimetatud ka **passiivseks eutanaasiaks** (ingl *passive euthanasia*).⁵ Seda mõistet on kritiseeritud: tegemist on mõttetust ravist hoidumisega, mille tagajärjel lastakse patsiendil loomulikult teel elust lahkuda. Sõna „eutanaasia“ on kohane kasutada elu loomuliku kulu lühendamise puhul.⁶

Suremisega kaasnevate vaevuste vähendamiseks palliatiivravi keskustes kasutatav **elulõpuravi** (ingl *end of life treatment*) võib hõlmata endas raviviise (suures koguses valuvaigistite kasutamist, teadvuse väljalülitamist), mille toimele patsiendi elu lüheneb. Sel viisil surija elu lühendamist on nimetatud **kaudseks eutanaasiaks** (ingl *indirect euthanasia*).⁷ Juhtudel, kus sureva patsiendi kannatusi ei ole võimalik muude meetmete ja vahenditega leevendada, võib nn kaudne eutanaasia kujutada endast elulõpuravi paratamatut osa.⁸

Kuigi sõna „eutanaasia“ oleks täpne kasutada kitsas tähenduses, tuleb arvestada tõsiasjaga, et inforuumis tarvitatakse sageli seda sõna katusmõistena surmatoovalt haige ja kannatusi taluva

¹ Diaconescu. A.M. Euthanasia. Contemporary Reading in Law and Social Justice. Volume 4(2) 2012, lk 474.

² Samas, lk 475.

³ Samas, lk 474.

⁴ EIK 05.06.2015, 46043/14 Lambert ja teised v. Prantsusmaa, p 141.

⁵ Diaconescu. A.M. (viide 1), lk 475.

⁶ Sutrop, M. jt. Vestlusring „Kas eutanaasia seadustamiseks tuleks ühiskonnal läbida küpsuseksam? Juridica 5/2017, lk 350; Kaasik, A-E. Ravitavuse piirid: kas eetikaprobleem? Eesti Arst 2003; 82(1), lk 55.

⁷ Cohen-Almagor, R. Euthanasia Policy and Practice in Belgium: Critical Observations and Suggestions for Improvement. Issues in Law&Medicine, Volume 24, 3/2009, lk 188–189.

⁸ Jung, H. Sanft entschlafen? Anmerkungen zur gesetzlichen Regelung der „sédation profonde et continue“ in Frankreich. Juristenzeitung 12/2018, lk 609.

inimese elu lõpetamise või surra laskmise erinevate viiside tähistamiseks, hõlmates abistatud enesetapu, kunstlikult elus hoidvast ravist loobumise ja ka elulõpuravi teatud meetmed.⁹

Euroopa Inimõiguste Kohtu seisukohad

Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK) on oma praktikas mitmel korral käsitlenud abistatud enesetappu ja elus hoidva ravi lõpetamist puudutavaid juhtumeid, kuid lahendid eutanaasia kohta selle kitsas tähenduses siiani puuduvad.

EIK on leidnud, et Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (konventsioon) artikli 8 järgi, mis käsitleb eraelu kaitset, on inimesel õigus otsustada, millal ja millisel viisil oma elu lõpetada. Seda tingimusel, et inimene saab otsuse teha omal vabal tahtel.¹⁰ Sellele vaatamata ei ole EIK abistatud enesetapu keeldu konventsiooniga vastuolus olevaks pidanud.¹¹ EIK hinnangul on tegemist küsimusega, mille puhul on riikidel avar otsustusruum. Kuna Euroopa riikide vahel puudub konsensus abistatud enesetapu lubamise või keelamise osas, peavad eeskätt riigi instantsid ise hindama seda, millistel juhtudel pidada abistatud enesetappu lubatavaks ja millal mitte.¹²

EIK eristab eutanaasiat kunstlikult elus hoidva ravi lõpetamisest.¹³ Elus hoidva ravi lõpetamisega seoses on EIK leidnud, et ka selles küsimuses puudub konsensus, mistõttu on riikidel ulatuslik õigus otsustada, kas lubada teatud juhtudel patsienti elus hoidva ravi lõpetamist või mitte. Riigid saavad otsustada ka selle üle, kuidas leida mõistlik tasakaal patsiendi eluõiguse, eraelu kaitse ja isikuautonoomia vahel. Küll valitseb konsensus selle üle, et elus hoidva ravi lõpetamise otsuse tegemisel on määrav tähtsus patsiendi enda tahtel, seda olenemata tahte väljendamisest viisist. Samuti tuleb riikidel luua kohane menetlus, et vältida inimelu põhjendamatut kaitseta jätmist.¹⁴

Eutanaasia seadustanud riigid

Euroopas on eutanaasia legaliseerinud Beneluxi maad – Holland, Belgia ja Luksemburg.

Esimesena seadustas eutanaasia **Holland** 2001. aastal, seadus jõustus 2002. aastal.¹⁵ 2002. aastal seadustati ja jõustati eutanaasia **Belgias**.¹⁶ **Luksemburg** järgnes 2009. aastal.¹⁷

Eutanaasia reeglid on Beneluxi riikides üldjoontes sarnased. Arstid vabanevad vastutusest kui nad järgivad eutanaasia teostamisel seaduse nõudeid. Seaduste järgi on eutanaasia lubatud, kui patsient on soovi avaldamisel otsustusvõimeline, patsiendi püsiv ja kindel tahe eutanaasiaks on kujunenud vabatahtlikult, läbikaalutletult, ilma igasuguse välise mõjutuse ja surveta, patsiendi kannatused on kestvad ja talumatud ning puudub väljavaade surmahaigusest terveneda. Enne eutanaasia otsuse tegemist nõustab arst patsienti, andes patsiendile täieliku ülevaate tema olukorrast. Eutanaasiaotsuse langetamisel kaasatakse konkureeriva arvamuse andmiseks teine sõltumatu arst. Eutanaasiaga seotud tahteavaldused, otsustused jm teave dokumenteeritakse üksikasjalikult. Eutanaasia seaduspärasuse üle teostab järelevalvet spetsiaalne komisjon. Kui komisjon leiab, et eutanaasia teostamisel ei ole seaduse nõudeid täidetud, edastab komisjon materjalid õiguskaitseorganile.¹⁸

⁹ Nieminen, L. Legalisation of Euthanasia in Finland: Via a Citizen's Initiative? *European Journal of Health Law* 25/2018, lk 408.

¹⁰ EIK 20.01.2011, 31322/07, Haas v. Šveits, p 51.

¹¹ EIK 29.04.2002, 2346/02 Pretty v. Ühendkuningriigid, p 76.

¹² EIK 19.07.2012, 497/09, Koch v. Saksamaa, p-d 70–72.

¹³ EIK 05.06.2015, 46043/14 Lambert ja teised v. Prantsusmaa, p 141.

¹⁴ Samas, p-d 147–148.

¹⁵ Dutch Termination of Life on Request and Assisted Suicide (Review Procedure) Act. 10.04.2001.

¹⁶ Loi relative à l'euthanasie. 28.05.2002.

¹⁷ Loi du 16 mars 2009 sur l'euthanasie et l'assistance au suicide.

¹⁸ Grosse, C; Grosse, A. Assisted suicide: Models of legal regulation in selected European countries and the case law of the European Court of Human Rights. *Medicine, Science and the Law*. 2015, Vol. 55 (4), lk 247; Cohen-Almagor, R (viide 7), lk 192–195; Montanari Vergallo, G. The Marco Cappato and Fabiano Antoniani (dj Fabo) Case Paves the Way for New Assisted Suicide Legislation in Italy: An Overview of Statutes from Several European Countries. *European Journal of Health Law* 26/2019, lk 230.

Hollandis saab alaealine eutanaasiat taotleda alates 12. eluaastast. Kuni 16. eluaastani nõutakse lisaks vanema või eestkostja nõusolekut. 16- ja 17-aastastel alaealistel vanema või eestkostja nõusolekut vaja ei ole, kuid vanem või eestkostja kaasatakse otsustamisse. Eritingimuste täitmisel on ka Belgias alaealiste eutanaasia lubatud. Luksemburgis peab 16- kuni 18-aastaste alaealiste eutanaasiaks olema vanema või eestkostja nõusolek, alla 16-aastaste eutanaasia pole lubatud.¹⁹

Abistatud enesetappu võimaldavad riigid

Hollandis ja Luksemburgis on abistatud enesetapp reguleeritud analoogselt eutanaasiaga.

Šveitsis on eutanaasia kriminaalkorras karistatav. Samas ei ole kuriteoks enesetappu abistamine, kui selleks puuduvad omakasulised motiivid. Abistatud enesetapp ei ole Šveitsis seadusega reguleeritud. Vastav õiguspraktika põhineb karistuse puudumisel, meditsiini- ja ravimialaste õigusaktide tõlgendustel, asjassepuutuvate organisatsioonide juhtnööridel ja kohtupraktikal. Šveitsis ei pea enesetappu abistajaks olema meditsiinitöötaja, küll saab abistatud enesetappu sooritamiseks nõutavat isiku vaimset seisundit kontrollida ja surmava aine välja kirjutada üksnes arst. Enamik abistatud enesetappe sooritatakse kahe mittetulundusühingu abil, millest üks võimaldab enesetappu abistamist välismaalastele, mis on toonud kaasa enesetappurismi Šveitsi.²⁰

Saksamaal nagu ka Šveitsis puudub eutanaasiat legaliseeriv seadus. 2020. aastal tunnistas Saksa konstitutsioonikohus konstitutsioonivastaseks ning kehtetuks ebaselgust põhjustanud kuriteokoosseisu, milles nähti ette kriminaalvastutus enesetappule ärilisel eesmärgil kaasaaitamise eest. Ühtlasi ei välistanud konstitutsioonikohus võimalust abistatud enesetappu legaliseerimiseks, samas rõhutades, et kedagi ei saa kohustada enesetappu sooritamist abistama.²¹ Ent kutseorganisatsioonid taunivad arstide poolt patsiendi enesetappu abistamist, mistõttu on avaldatud kahtlust, kas konstitutsioonikohtu otsus tegelikkuses Saksamaal oluliselt midagi muudab.²²

Euroopas on Šveitsi ja Saksamaa kõrval ka teisi riike (nt Eesti²³, Rootsi²⁴, Soome²⁵), kus enesetappu abistamine ei ole kuritegu, kuid eetilistel põhjustel, samuti üheselt mõistetava õiguskeskonna puudumise tõttu arstid patsientide enesetappude sooritamist ei abista.

Elulõpuravi otsused

Elulõpuravi käigus tuleb arstil oma erialastest teadmistest ja kutse-eetikast lähtuvalt otsustada, kas konkreetset juhul ravi jätkata või see lõpetada, samuti milliseid patsiendi vaevusi leevendavaid meetmeid tarvitada. Enamuses Euroopa riikes, sh Eestis,²⁶ peetakse teatud juhtudel kunstlikult elus hoidva ravi lõpetamist lubatavaks.²⁷ Mitmetes riikides aktsepteeritakse ka nn kaudset eutanaasiat.²⁸ Otsustusvõimeliselt patsiendilt küsitakse nende raskete valikute tegemiseks nõusolekut. Paljudes Euroopa riikides on patsientidel võimalik juhuks, kui nad ei ole enam ise võimelised oma tahet väljendama, anda ette teada enda ravi jätkumisse puutuv tahe **patsienditestamendi** (ingl *patient's will*) kaudu.²⁹ Neis keerulistes teemades orienteerumiseks on

¹⁹ Deutsches Referenzzentrum für Ethik in den Biowissenschaften. Sterbehilfe für Minderjährige. Arvutivõrgus: <http://www.drze.de/im-blickpunkt/sterbehilfe/module/sterbehilfe-fuer-minderjaehrige>

²⁰ Grosse, C; Grosse, A (viide 18), lk 250–252.

²¹ BVerfG. 2 BvR 2347/15, 2 BvR 2527/16, 2 BvR 2354/16, 2 BvR 1593/16, 2 BvR 1261/16, 2 BvR 651/16.

²² Lindner, J. F. Sterbehilfe in Deutschland – mögliche Regelungsoptionen. Zeitschrift für Rechtspolitik 3/2020, lk 66.

²³ Sootak, J. Karistusõiguse eriosa terminitest isikuvastaste süütegude näitel. Õiguskeel 3/2017, lk 5.

²⁴ Sveriges Riksdag. ECPRD Request no. 2461. 29.01.2014 no 2014:115, lk 2.

²⁵ Nieminen, L (viide 9), lk 414; Nuotio, K. Asia: Kansalaisaloite KAA 2/2017 vp Eutanasia-aloite hyvän kuoleman puolesta. 15.02.2018, lk 1.

²⁶ Kaasik, A-E (viide 6), lk 56–57.

²⁷ EIK 05.06.2015, 46043/14 Lambert ja teised versus Prantsusmaa, p-d 147.

²⁸ Jung, H (viide 8), lk 608; Nuotio, K (viide 23), lk 1; Cohen-Almagor, R (viide 7), lk 189–190; Sveriges Riksdag (viide 24), lk 1–2.

²⁹ Kruus, M; Int, R; Nõmper, A. Patsienditestament: milleks ja kellele? Vormid, vormistamine ja rakendamise probleemid. Juridica 5/2017, lk 329.

Euroopa Nõukogu andnud välja soovituslikud juhtnöörid.³⁰ Samuti on osa riike asunud seadustega selgust looma.

Luksemburgis võeti 2009. aastal vastu seadus, millega anti arstidele sõnaselgelt õigus rakendada elulootuseta patsiendi vaevuste leevendamiseks meetmeid, mis võivad patsiendi elu lühendada.³¹

Prantsusmaal viidi 2016. aastal tervise koodeksisse sätteid,³² mille kohaselt on kindlate eelduste olemasolul lubatud surmale määratud patsiendi valu ja muid kannatusi leevendada tema teadvuse väljalülitamise teel (ingl *terminal sedation*), seda kuni patsiendi surma saabumiseni. Sureva patsiendi edutust ravist loobumine legaliseeriti Prantsusmaal juba 2005. aastal.³³

Austrias jõustus 2019. aastal seaduse muudatus, millega lubatakse arstil surmahaigel patsiendil tugevate valude leevendamiseks kasutada meetet, mis võib kaasa tuua patsiendi elutähtsate funktsioonide kaotuse kiirenemise.³⁴

Kokkuvõte

Sõna „eutanaasia“ kasutatakse sageli katusmõistena erinevate surmaga päädivate valikute kohta, mida rakendatakse surmahaigust põdeva patsiendi kannatuste vältimiseks tema elu lõpufaasis. Ent eutanaasia selle kitsas tähenduses – arsti poolt elulootuseta patsiendi elu lõpetamine – on Euroopas lubatud vaid Hollandis, Belgias ja Luksemburgis. Eeskätt on alternatiiviks eutanaasiale elulõpuravi, mille käigus leevendatakse surija kannatusi tema elu lõpupäevadel. Samas on riike (nt Šveits), kus võimaldatakse surmaootuses patsiendil ise oma elu lõpetada. EIK ei ole eutanaasia kooskõla inimõigustega siiani hinnanud, samuti on EIK jätnud abistatud enesetapu ja elulõpuraviga seotud küsimused suures ulatuses riikide enda hinnata. Enamikus Euroopa riikides on langetatud valik palliatiivravikeskustes ja hosiipsides teostatava elulõpuravi kasuks.

Tiina Kuusmann

nõunik

tiina.kuusmann@riigikogu.ee

Kasutatud allikad

1. BVerfG. 2 BvR 2347/15, 2 BvR 2527/16, 2 BvR 2354/16, 2 BvR 1593/16, 2 BvR 1261/16, 2 BvR 651/16.
2. Bundesgesetz, mit dem das Ärztegesetz 1998, das Allgemeine Sozialversicherungsgesetz und das Freiberuflichen-Sozialversicherungsgesetz geändert werden. Bundesblatt für die Republik Österreich 18.03.2019.
3. Code de la sante publique.
4. Cohen-Almagor, R. Euthanasia Policy and Practice in Belgium: Critical Observations and Suggestions for Improvement. *Issues in Law&Medicine*, Volume 24, 3/2009, lk 187–218.
5. Council of Europe. Guide on decision-making process regarding medical treatment in end-of-life situations. 2014. Arvutivõrgus:
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168039e039e8c5>

³⁰ Council of Europe. Guide on decision-making process regarding medical treatment in end-of-life situations. 2014. Arvutivõrgus:
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168039e8c5>

³¹ Loi du 16 mars 2009 relative aux soins palliatifs, à la directive anticipée et à l'accompagnement en fin de vie et modifiant: 1. le Code de la sécurité sociale; 2. la loi modifiée du 16 avril 1979 fixant le statut général des fonctionnaires de l'Etat; 3. la loi modifiée du 24 décembre 1985 fixant le statut général des fonctionnaires communaux; 4. le Code du travail, art 3.

³² Code de la sante publique, art L1110-5-2.

³³ Jung, H (viide 8), lk 611–612, 610.

³⁴ Bundesgesetz, mit dem das Ärztegesetz 1998, das Allgemeine Sozialversicherungsgesetz und das Freiberuflichen-Sozialversicherungsgesetz geändert werden. Bundesblatt für die Republik Österreich 18.03.2019, art 1 p 10.

6. Deutsches Referenzzentrum für Ethik in den Biowissenschaften. Sterbehilfe für Minderjährige. Arvutivõrgus: <http://www.drze.de/im-blickpunkt/sterbehilfe/module/sterbehilfe-fuer-minderjaehrige>
7. Diaconescu, A.M. Euthanasia. Contemporary Reading in Law and Social Justice. Volume 4(2) 2012, lk 474–483.
8. Dutch Termination of Life on Request and Assisted Suicide (Review Procedure) Act. 10.04.2001.
9. EIK 29.04.2002, 2346/02 Pretty v. Ühendkuningriigid.
10. EIK 20.01.2011, 31322/07, Haas v. Šveits.
11. EIK 19.07.2012, 497/09, Koch v. Saksamaa.
12. EIK 05.06.2015, 46043/14 Lambert ja teised v. Prantsusmaa.
13. Grosse, C, Grosse, A. Assisted suicide: Models of legal regulation in selected European countries and the case law of the European Court of Human Rights. Medicine, Science and the Law. 2015, Vol. 55 (4), lk 246–258;
14. Jung, H. Sanft entschlafen? Anmerkungen zur gesetzlichen Regelung der „sédation profonde et continue“ in Frankreich. Juristenzeitung 12/2018, lk 607–613.
15. Kaasik, A-E. Ravitavuse piirid: kas eetikaprobleem? Eesti Arst 2003; 82(1), lk 51–58.
16. Kruus, M; Int, R; Nõmper, A. Patsienditestament: milleks ja kellele? Vormid, vormistamine ja rakendamise probleemid. Juridica 5/2017, lk 329–339.
17. Lindner, J. F. Sterbehilfe in Deutschland – mögliche Regelungsoptionen. Zeitschrift für Rechtspolitik 3/2020, lk 66–69.
18. Loi du 16 mars 2009 relative aux soins palliatifs, à la directive anticipée et à l'accompagnement en fin de vie et modifiant: 1. le Code de la sécurité sociale; 2. la loi modifiée du 16 avril 1979 fixant le statut général des fonctionnaires de l'Etat; 3. la loi modifiée du 24 décembre 1985 fixant le statut général des fonctionnaires communaux; 4. le Code du travail, art 3.
19. Loi du 16 mars 2009 sur l'euthanasie et l'assistance au suicide.
20. Loi relative à l'euthanasie. 28.05.2002.
21. Montanari Vergallo, G. The Marco Cappato and Fabiano Antoniani (dj Fabo) Case Paves the Way for New Assisted Suicide Legislation in Italy: An Overview of Statutes from Several European Countries. European Journal of Health Law 26/2019, lk 221–239.
22. Nieminen, L. Legalisation of Euthanasia in Finland: Via a Citizen's Initiative? European Journal of Health Law 25/2018, lk 407–425.
23. Nuotio, K. Asia: Kansalaisaloite KAA 2/2017 vp Eutanasia-aloite hyvän kuoleman puolesta. 15.02.2018.
24. Sootak, J. Karistusõiguse eriosa terminitest isikuvastaste süütegude näitel. Õiguskeel 3/2017.
25. Sutrop, M jt. Vestlusring „Kas eutanaasia seadustamiseks tuleks ühiskonnal läbida küpsuseksam? Juridica 5/2017, lk 350–357.
26. Sveriges Riksdag. ECPRD Request no. 2461. 29.01.2014 no 2014:115.

Õigus- ja analüüsiosakond on Riigikogu struktuuriüksus, mis nõustab parlamendiliikmeid ja nende heaks töötavaid ametnikke. Käesolev teemaleht on koostatud osakonna algatusel. Autorid on valmis arutlema töö sisu üle ja kommentaarid on teretulnud.